

**СПОВІДНИК
У КОНТЕКСТІ ДРАМИ
СЕКСУАЛЬНОГО
НАСИЛЬСТВА**

о. Томаш Лішевський
о. Кшиштоф Матушевський

**СПОВІДНИК
У КОНТЕКСТІ ДРАМИ
СЕКСУАЛЬНОГО
НАСИЛЬСТВА**

Порадник

З польської переклав Андрій Козіброда

Львів • Видавництво «Свічадо» • 2022

Назва оригіналу: *Spowiednik wobec dramatu wykryzystania seksualnego: Poradnik*

УДК 271.4

Л97

Науковий рецензент:

Адам Рибіцький, доктор наук, професор Люблінського Католицького Університету

Лішевський Томаш, о., Матушевський Кшиштоф, о.
Л97 Сповідник у контексті драми сексуального насильства : Порадник / о. Т. Лішевський, о. К. Матушевський. – Львів, Свічадо, 2022. – с. 80.

ISBN 978-966-938-577-2

УДК 271.4

© Wydawnictwo WAM, 2021

ISBN 978-966-938-577-2

ЗМІСТ

Передмова 9

I. КАЯНИК – ОСОБА, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА 13

1.1. Надія, або чого сподівається
та очікує особа, яка постраждала
від сексуального насильства, ідучи
до сповіді? 13

1.1.1. *Конфіденційність* 13

1.1.2. *Слухати і зрозуміти біль,
страждання, безпорадність* 14

1.1.3. *Зняти відчуття провини* 15

1.1.4. *Примирити з Богом* 17

1.2. А якщо кривдником є хтось
із духовенства? 18

1.3. Яким чином сповідник може
допомогти? 20

1.3.1. *Бути як милосердний Отець* 20

1.3.2. *Назвати кривду кривдою* 22

1.3.3. «У цьому нема твоєї провини!»	23
1.3.4. Запросити до процесу зцілення.....	25
1.3.5. Таємниця сповіді.....	29
1.4. А якщо кривдником є хтось із духовенства?.....	32
Стислий виклад завдань сповідника у цій ситуації	34

2.КАЯННИК – ОСОБА, ЯКА НЕ ЗАЗНАЛА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, АЛЕ ВОНО СТОСУЄТЬСЯ КОГОСЬ ІЗ ЇЇ ОТОЧЕННЯ 36

2.1. Підтримка та розрешення, або на що очікує людина, яка, ідучи до сповіді, має інформацію чи підозру про сексуальне насильство?	36
2.2. Яким чином сповідник може допомогти?	41
2.2.1. Духовна підтримка.....	41
2.2.2. Емоційна підтримка	41
2.2.3. Інформаційна підтримка.....	43
2.2.4. Розрешення	44
Стислий виклад завдань сповідника у цій ситуації.....	47

3. КАЯННИК – ОСОБА, ЯКА ВЧИНИЛА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО 48

- 3.1. Полегшення й милосердя, або чого очікує особа, яка вчинила сексуальне насильство, ідучи до сповіді? 48
- 3.2. А якщо кривдник – хтось із духовенства? 51
- 3.3. Як сповідник може допомогти? 53
  - 3.3.1. *Надмірна суворість* 55
  - 3.3.2. *Поблажливість до каятника* 56
  - 3.3.3. *Милосердне обличчя Отця* 56
  - 3.3.4. *Інформація, необхідна для моральної оцінки вчинку* 58
  - 3.3.5. *Питання соліцитації та розрішення спільного у гріху проти шостої заповіді* 59
- Стислий виклад завдань сповідника у цій ситуації 63

4. ДОДАТОК – ДЕРЖАВНІ ТА ЦЕРКОВНІ ПРАВОВІ НОРМИ 66

- 4.1. Деякі державні норми 66
  - 4.1.1. *Заборонені дії* 66
- 4.2. Найважливіші церковні норми 70

4.2.1. Злочини проти шостої заповіді та обов'язок повідомляти про них	70
4.2.2. Строк позовної давності.....	74

Подяка.....	75
Автори.....	76
Інституції, що опікуються неповнолітніми особами, які постраждали від сексуального насильства, та захистом дітей і молоді у Церкві.....	77

ПЕРЕДМОВА

Драма сексуального насильства справедливо почала виходити поза сферу табу. Хоча суспільне і церковне усвідомлення масштабів цієї драми потроху зростає, та, на жаль, багато хто й досі не чує і не хоче зауважувати цієї величезної кривди. Проблема сексуального насильства все частіше появляється в контексті сповіді – особливого середовища, де Боже милосердя зустрічається з людським стражданням.

Приходячи до сповіді, у сповідальниці і під час реколекцій, скривджені особи з трепетом наважуються розповісти про свої рани. Іноді вони роблять це навіть через багато років після пережитих травматичних подій, коли врешті зберуться зі силами протиставитися тому, що сталося. Кожного разу зустріч у сповідальниці з людиною, яка зазнала сексуального насильства, стає великим випробуванням для сповідника, котрий повинен вміти з повагою поста-

витися до болю скривдженої особи, підтримати її на шляху зцілення, не поглибити її страждання ще більше. До сповідальниці приходять й особи, які знають або підозрюють про сексуальне насильство над іншими, – це неоднорідна група каянників. Їм також необхідно якісно допомогти: пояснити, попровадити, щоб вони зрозуміли, що сталося, що відбувається та які можуть бути наслідки цього. Нарешті, сповідник може зустрітися в сповідальниці з особою, котра вчинила сексуальне насильство, але це трапляється нечасто.

Цей Порадник, представляючи проблематику сексуального насильства, має на меті допомогти сповідникам підготуватися до служіння, особливо в трьох ситуаціях, яким відповідають три розділи: 1) коли каянник зазнав сексуального насильства; 2) коли каянник не зазнав сексуального насильства, але воно стосується когось із його оточення; 3) коли каянник учинив сексуальне насильство. Люди, які сповідаються, як і їхні історії, – унікальні (з огляду на їхній індивідуальний досвід), а кожна сповідь – це особлива зустріч священника і каянника. Та все ж існує деяка схожість стосовно очікувань і загальні принципи підтримки на людському

й духовному рівнях, які є взаємопов'язаними. Тому стосовно кожної із вищезгаданих ситуацій будуть розглянуті очікування каянника і принципи, які сповідник повинен врахувати у своїй позиції та висловлюваннях, щоб святе таїнство принесло якнайкращі плоди. Зцілення у сповіді відбувається насамперед завдяки Божій благодаті, а з людського боку – не стільки через повчання служителя таїнства, скільки через його цілісну особисту позицію. Тому важливо не лише те, що говорить сповідник, але й те, як звучать його слова, як він поводить, що передає у невербальний спосіб.

У першому і третьому розділах цього Порадника буде розглянуто роль сповідника, коли виявиться, що сексуальне насильство вчинив хтось із духовенства. У цьому випадку наслідки кривди зазвичай поширюються на відносини з Богом та церковною спільнотою, і на це обов'язково потрібно звернути увагу.

Порадник містить практичні вказівки, він не є путівником для регулярного супроводу, постійної сповіді чи духовного наставництва, ані збіркою терапевтичних вказівок. Насамперед тут розглядається духовний вимір травми чи психотравми і підхід до неї з душпастирського

погляду. Психологічні аспекти тут представлено, щоб наблизити ситуацію стражденного каятника, а не щоб заохочувати до психотерапевтичних дій, які в контексті сповіді не є доречними.

1.

КАЯННИК – ОСОБА, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Надія, або чого сподівається та очікує особа, яка постраждала від сексуального насильства, ідучи до сповіді?

Надія є важливим і підтримуючим фактором для всіх, хто потрапив у складну ситуацію, що загрожує фізичному чи емоційному здоров'ю. Зміцнювати, плекати надію страждених є важливою частиною процесу зцілення. Ключовими тут є характерна для таїнства покаяння духовна площина і релігійна перспектива.

1.1.1. Конфіденційність

Особі, яка постраждала від сексуального насильства, зазвичай дуже важко говорити із будь-ким про те, що вона пережила, і про на-

слідки цього. Це пов'язано з тим, що люди соромляться обговорювати свої інтимні справи, або із тим, що вони не звикли говорити про сексуальність. Сповідальниця – оскільки вона є конфіденційним простором – часто стає першим місцем, де скривджені наважуються розповісти про кривду, якої зазнали. Таємниця сповіді, на думку каятника, захищає його від наслідків виявлення злочину сексуального насильства, які він усе ще сприймає як реальну загрозу. Люди, які постраждали від насильства, часто відчують різного роду страх: помсти з боку кривдника; судового розгляду, що на них чекає; стигматизації; чи їхнє оточення, особливо рідні, їм повірять, а чи їх відкинуть. Розповіді священникові на сповіді скривдженій особі видається безпечнішим, а тому дещо легшим вирішенням, хоча й завжди вимагає величезних зусиль. Це дозволяє скинути тягар без необхідності стикнутися із суспільною реакцією, нерозумінням тощо.

1.1.2. Слухати і зрозуміти біль, страждання, безпорадність

Каятник очікує, що його розповідь буде почута й вислухана без сумнівів, підозр чи легковаж-

ного ставлення. Люди, які постраждали від сексуального насильства, зазвичай почуваються ізольованими: їм нема кому розповісти про те, що сталося, нема кому виразити свої емоції, які відчують з цього приводу. Відчуття самотності поглиблюється тим, що насправді вони не сподіваються отримати від когось допомоги. Тому релігійна сфера може стати для скривджених місцем пошуку підтримки; це стосується навіть не особливо релігійних осіб. Вони ідуть на ризик виявити на сповіді пережите сексуальне насильство з надією, що, виговорившись у безпечних умовах, виллють залеглу гіркоту, і це полегшить їхні страждання. Та якщо сповідник у відповідь виявляє холодну байдужість або натякає, що зараз не має часу, він може зруйнувати зусилля, які каянник докладає, щоб зцілитися. Слід пам'ятати, що особи, які постраждали від сексуального насильства, дуже добре відчують невербальні сигнали.

1.1.3. Зняти відчуття провини

Постраждалі від сексуального насильства часто відчують у зв'язку із цим провину. Інколи це відчуття їм навіює сам кривдник, а деколи

суспільна думка. Скривдженим кажуть, що це вони спровокували (наприклад одягом, поведінкою, жестами), що недостатньо опиралися, не однозначно заперечували, що заслужили на покарання. Інколи скривджені відчують певного роду сексуальну приємність під час сексуального насильства, що ще більше заплутує їхню неоднозначну, суперечливу оцінку того, що сталося.

У людей, які неодноразово зазнали сексуального насильства або перебувають у зв'язку з кривдником, почуття провини переважно дуже сильне. Відсутність чітких особистих меж, невміння розірвати зв'язок та заявити про насильство утверджують скривджених у переконанні, що вони самі вчинили помилки, за які понесли і несуть, на їхню думку, заслужені наслідки. Провину, яку вони собі приписують, називають брудом, заплямуванням, токсичністю тощо. Відчуття провини в осіб, які борються з наслідками сексуального насильства, може бути настільки сильним, що вони вважають, що не заслуговують на прощення. Їм не вистарчає аргументів, які могли б їх переконати, що вони варті того, щоб їх любили або навіть просто по-людськи прийняли.

1.1.4. Примирити з Богом

У справі сексуального насильства питання віри переважно не висувуються на перший план, хіба що скривджена особа є релігійною, часто думає про Бога, дотримується релігійних практик, наприклад особистої молитви, в особливий спосіб відчуває божественне (sacrum), а віра є частиною її щоденного середовища. У віруючих осіб, які були скривджені, найчастіше виникають три типи запитань:

- «Де був Бог?»; «Чому це допустив?»; «Чому цьому не запобіг?» – ці запитання зосереджені на неприсутності Бога, ставлять під сумнів Його всемогутність і любов;
- «За що Бог мене покарав?» – тут скривджені зосереджені на власному відчутті провини та поясненні насильства як заслуженого покарання: таким оправданням вони відстоюють своє внутрішнє переконання, що Бог – добрий;
- «А якщо Бог мене засудить за те, що я ненавиджу кривдника?» – так вони виражають неспокій та страх перед Божою справедливістю, особливо якщо не можуть пробачити кривдникові, що в той момент це може бути абсолютно немислимим.

Шлях до повного примирення та зцілення взаємин з Богом у наведених вище випадках полягає у формуванні нових переконань про те, яким є Бог і яким чином Він присутній у житті людини. Щоб цього досягти, особистої молитви, читання чи вебінару може бути недостатньо – допомогти може зустріч і розмова з іншою віруючою особою. А таїнство покаяння може стати початком цього шляху.

1.2. А якщо кривдником є хтось із духовенства?

Очікування особи, яка стала жертвою сексуального насильства когось із духовенства, переважно збігаються з більшістю представленого раніше, але містять додатковий контекст. Людина, скривджена духовною особою, може приписувати сповідникові риси свого кривдника (недоторканість, приналежність до сильнішої групи, тлумачення насильства релігійною мовою тощо), а водночас – риси, характерні образу «доброго священника» (немов батько, вміє вислухати, дає добрі поради тощо).

Таке роздвоєння є неабияким викликом для сповідника, оскільки зазвичай призводить до

того, що каянник своїми словами і поведінкою дає суперечливі повідомлення: з одного боку – витримує дистанцію, а з іншого – виявляє покірну довіру. У людини, яка постраждала від сексуального насильства, впевненість у конфіденційності сповіді пов'язується зі страхом знову бути зв'язаною таємницею. Це наштовхує її на усвідомлення, немовби ще хтось про все знає, але нічого не може з тим зробити. Неопрацьовані емоційні потреби скривджених осіб мотивують їх до пошуку тих, хто їх вислухає, зрозуміє, заспокоїть. У деякого із жертв сексуального насильства ці потреби реалізуються у молитовному спілкуванні з Богом, а дехто не може виконувати релігійних практик, бо вони асоціюються у них із кривдою, якої зазнали, або із кривдником.

Трапляється, що сексуальне насильство над особою чинить її духовний наставник чи сповідник. Тут порушується не лише інтимність особи, але й її взаємини з Богом. Скривджена особа має відчуття, що кривдник все про неї знає і повністю її контролює. Піти сповідатися до іншого священника для неї є дуже відважним учинком, що впливає з відчайдушного бажання покінчити із токсичним зв'язком. Ін-

ді це спроба пошуку нової перспективи віри, бажання надати життю новий зміст і значення.

1.3. Яким чином сповідник може допомогти?

1.3.1. Бути як милосердний Отець

Головне завдання сповідника під час зустрічі з людиною, яка відчуває біль, невинно страждає, – виявити до неї – через відповідне ставлення – людське співчуття та Божу любов. Насамперед до потерпілої особи необхідно ставитися з пошаною та делікатністю, які священник виявляє своїм спокоєм і терпеливим слуханням. Перша розповідь про травму (а це найчастіше трапляється в сповідальниці) зазвичай є хаотична, завуальована евфемізмами, сконцентрована на другорядних питаннях, тому вона може видаватися незрозумілою. Пов'язано це з напруженням, соромом, а також, можливо, з переживанням неприємних емоцій, пов'язаних із поверненням у пам'яті до подій, про які скривджена особа розповідає. Це виявляється у виливанні всього тягара своїх травматичних відчуттів, деталізації опи-

су, інтенсивності й нагальності повідомлення або ж лише лаконічним сигналізуванням про проблему, щоб «покінчити з цим». Постраждалі від сексуального насильства часто мають порушені особисті психологічні межі. Це може виявлятися у надмірній стриманості, спричиненій страхом знову бути скривдженими, або в надмірній відкритості зі супутнім відчуттям, що все одно це нікого не хвилює.

Постава милосердного Отця полягає в тому, щоб терпеливо слухати – без поспіху, не легковажно (каянник може зауважити це навіть якщо священник не хотів цього показати). Ви повинні дозволити скривдженій особі говорити у зручному для неї темпі, у відповідний для неї спосіб. Терпеливе й уважне слухання краще виявить співчуття, ніж слова, але вимагає від служителя таїнства часу. Створення умов, щоб каянник «виговорився» – виявив назовні свої приховані страждання, – відкриває і зміцнює довіру. Важливо виявити інтерес, а не пусту цікавість (!), і застосувати методи активного слухання.

1.3.2. Назвати кривду кривдою

Особа, яка вчинила сексуальне насильство, за-подіяла велику кривду, велике зло, правдоподібно, вчинила злочин, вчинила смертний гріх. Скривджена особа за все це не несе відповідальності, вона в цьому не винна. Сповідник має чітко ствердити це під час сповіді, в якій скривджена особа вперше повідомляє про сексуальне насильство.

Оскільки каянники в таїнстві покаяння зобов'язані говорити правду, у сповідника може виникнути спокуса щось вияснити чи уточнити, тобто перетворити сповідь на свого роду допит. Тут хочемо наголосити, що роль сповідника не полягає ані в збиранні даних, ані в оцінюванні кривдника – це роблять слідчі і судді. Сповідальниця не є й психотерапевтичним кабінетом, тому немає потреби детально відтворювати подію, щоб у якийсь квазітерапевтичний спосіб пропрацювати травму. Вимагати від жертви сексуального насильства додаткову інформацію й розпитувати деталі, що стосуються інтимної сфери, є, по-перше, зайвим, а по-друге – шкідливим, бо може викликати в каянника опір, відчуття, що його обмежують, контролюють, а навіть використовують. Над-

мірна допитливість сповідника, найімовірніше, призведе до дистанціювання та замикання каятника. Натомість відкритися йому може допомогти незобов'язуюче запитання: «Чи хотіли б ви додати ще щось?». Відповідь «Ні» – це межа, яку в жодному разі не можна переступати. Того, що каятник сам розповідає про сексуальне насилля, зазвичай достатньо, щоб сформулювати уявлення про його духовний стан. Якщо сповідник вважає, що конче необхідно поставити додаткове запитання, він повинен його делікатно обґрунтувати, поважаючи межі, виставлені скривдженою особою.

Якщо сповідник виявить у себе бажання поставити додаткові запитання, він повинен спочатку запитати в самого себе: «Навіщо мені це? Чи я хочу бути детективом у підряснику, божественним терапевтом, чи мені просто цікаво?»...

1.3.3. «У цьому нема твоєї провини!»

«У цьому нема твоєї провини!» Ці слова є відповіддю на необхідність зняти відчуття провини з особи, яка зазнала сексуального насильства. Якщо маємо справу з сексуальним насиль-

ством над дитиною, особою неповносправною чи в стані безпорадності, насильник несе повну відповідальність за цей вчинок. У скривдженій людині, як ми вже згадували, часто виникає суб'єктивне відчуття, що вона також певним чином винна у тому, що сталося, і заслуговує на покарання – цьому не треба дивуватися (див. вище). Авторитет сповідника може змінити це хибне мислення (хоча не завжди) і таким чином послабити негативні емоції. Добре було б запевнити, що Бог завжди на боці скривдженої особи (як Розп'ятий, Зранений).

Для скривдженої особи буває зцілювальним, коли священник визнає важливість того, що скривджена особа прийшла до сповіді і розповіла про кривду, якої зазнала. Розмова про пережите сексуальне насильство в безпечному контексті таїнства може сприяти повторній розповіді про це іншій особі в менш комфортних умовах, наприклад під час слідства чи при наступній зустрічі з травмою у психотерапевта. Про це варто сказати каянникові.

1.3.4. Запросити до процесу зцілення

«Зцілення після сексуального насильства зазвичай є тривалим процесом» – це ще одне важливе повідомлення сповідника скривдженої особи, після того як він уперше почув розповідь про кривду, якої вона зазнала. Процес зцілення відбувається не лише в духовній і моральній сфері, характерній для таїнства покаяння, а й у сфері психіки та суспільних відносин. Щоб упоратися з цією травмою, необхідний час і підтримка від інших, наприклад, у вигляді психотерапії. Час відновлення рівноваги та швидкість покращення психічного стану залежить від багатьох факторів, що передували насильству, а особливо – від факторів сімейних, як-от занедбання з боку батьків, несприятливі умови проживання, фізичне насильство, емоційна дистанція, залежність когось із рідних від психоактивних речовин, важка хвороба когось із батьків, розлучення батьків, проживання в прийомній сім'ї чи в закладі опіки тощо. Такі умови переважно послаблюють уміння давати собі раду в житті – не лише з травматичними подіями. Крім самої кривди, дуже значущим для процесу зцілення є тип знайомства з кривдником і можливий із ним зв'язок. Особливо важ-

ким є кровозмішення і сімейне насильство, а також насильство, вчинене кимось із духовенства. Вирішальне значення тут мають перші хвилини після сексуального насильства – важче подолати наслідки того, що відбувалося, в повному замовчуванні, таємниці й самотності. Процес зцілення проходить легше, коли скривджена особа відразу має до кого звернутися, й отримає невідкладну допомогу й підтримку.

Духовний супровід є найбільш відповідною допомогою, яку може запропонувати сповідник. Він передбачає: представлення, коригування та формування уявлення про Бога як милосердного Отця; навчання виявляти в молитві свої емоції, а також перебувати у спогляданні (контемпляції) перед Господом; навчання відкриватися на Божу любов та відповідати на неї своїм життям тощо. Інші види допомоги, наприклад психотерапевтичну, повинні надавати компетентні у цій царині особи.

Надзвичайно важко говорити з особами, які зазнали сексуального насильства, про прощення кривдника. Першою трудностю є багатозначність слова «прощення» – каятник може розуміти його як: забути, анулювати, пробачити або навіть у значенні популярного «та нічого

не сталося». Другою трудністю є психологічно оправданий факт, що актуальний емоційний стан, біль, страждання виключають будь-яку думку про прощення або домінують над бажанням простити. Нарешті, проблемою для ревно віруючих осіб є переконання, що Бог не простить їм (будь-які їхні гріхи), якщо вони не простять кривдників, як це впливає з буквального тлумачення Господньої молитви – і через це, врешті-решт, вони відходять від віри.

Слід розрізняти прощення як акт волі, рішення у моральному сенсі (тут достатньо хотіти), і прощення як процес, емоційне зцілення. Прощення у випадку травми – це завжди процес. На початках часто акт волі є навіть неможливим, і вимагати, щоб скривджена особа простила кривдників, – буде виявом відсутності у сповідника емпатії та пошани до страждань скривдженого. Спроби пришвидшити процес прощення, нагадування, розпитування, коли це нарешті станеться, – не лише не допомагають, а навпаки, посилюють відчуття провини, меншовартості, постійних невдач. Неприпустимо ставити умову, що особа, яка постраждала від сексуального насильства, отримає розрішення, якщо простить кривдників!

Процес прощення, який є частиною зцілення, вимагає мудрого супроводу. Проте пропозицію постійно чи регулярно сповідатися в одного і того ж сповідника люди із порушеними особистими межами «я» можуть сприйняти як обмежування, нав'язування. Замість піднесення власної ролі, наголошення на конечності саме свого вибору духовного шляху для покривдженої особи, сповіднику краще говорити про святе таїнство, про взаємну підтримку у спільноті Церкви. Завжди варто звертати увагу на свободу каятника самому вибирати того, хто його супроводжуватиме.

Сповідник повинен дбати не лише про духовність і моральність, адже у зціленні важлива й психіка. Повернення до нормального функціонування психіки можна досягти за допомогою психотерапії, до якої скривджену особу варто заохочувати. Добре мати під рукою (у сповідальниці) контакти (візитки, листівки, брошури) різних спеціалістів: психологів, психотерапевтів, психіатрів, сексологів тощо. З боку Церкви поради у пошуках кваліфікованої допомоги можуть призначені в єпархії уповноважені до справ захисту дітей та молоді, а також душпастирі постраждалих та їхніх

сімей. Корисно також мати інформацію про місцеві неурядові організації, до завдань яких входить допомога покривдженим. Делікатна за формою і водночас конкретна за змістом пропозиція скористатися підтримкою спеціалістів не означає невдачі сповідника чи недовіри до зцілювальної Божої дії.

1.3.5. Таємниця сповіді

У процесі зцілення важливо забезпечити особу від подальшого насильства з боку кривдника – ізолювати кривдника від його теперішніх і потенційних жертв. Особи, які вчинили сексуальне насильство, – небезпечні, а звичайна дисциплінарна розмова не обмежить їхніх дій. Тому про такі злочини слід повідомляти органи правопорядку (поліцію, прокуратуру), а якщо кривдником є хтось із духовенства – церковні інституції (див. Додаток – державні та церковні правові норми) і карати. Оскільки сповідника зобов'язує таємниця сповіді, він не може повідомляти відповідні установи про отриману вірогідну інформацію про підготовку, замах чи вчинення кримінального правопорушення. Він також не має права інформувати церковну вла-

ду про насильство, про яке дізнався у таїнстві покаяння. Проте доцільно заохотити каянника – особу, яка постраждала від сексуального насильства, – самій зробити це задля захисту свого та інших потенційних жертв насильства, звернувшись із заявою про факт насильства до компетентних осіб та інституцій¹. Сповідник, особливо під час тривалого духовного супроводу, має додаткову можливість підтримувати каянника, щоб той зміг звернутися із такою заявою. Він також може порекомендувати каянникові сконтактуватися з особою, яка надасть професійну допомогу, або зв'язатися з нею сам.

---

¹ Ці питання розглядаються у *Vademecum* щодо вибраних питань процедури розгляду випадків сексуального надужиття, вчинених духовенством щодо неповнолітніх, виданому Конгрегацією Доктрини Віри 16.07.2020. «Слід нагадати, що інформація про *delictum gravius*, отримана під час сповіді підлягає найсуворішій таємниці сповіді (пор. кан. 983 § 1 Кодекс канонічного Права (ККП); кан. 733 § 1 Кодекс канонів Східних Церков (ККСЦ); ст. 4 § 1, 5° *Sacramentorum sanctitatis tutela* (далі SST). Тому сповідник, котрий під час здійснення таїнства буде поінформований про *delictum gravius*, повинен намагатися переконати каянника виявити цю інформацію іншим шляхом, щоб тим самим уможливити дії покликаним до цього особам» (там само, 14).

Підтримкою для покриття буде також інформування про права потерпілої особи, про хід справи, про процедури тощо (наприклад, рекомендувати відвідати відповідний спеціалізований сайт, див. с. 77) та переконування у важливості подачі заяви, попри пов'язані із цим труднощі.

У процесі зцілення також дуже важливо шукати справедливості. Це буде очищувальним досвідом для громади, в якій скоєно злочин. «Страждання жертв та їхніх сімей є і нашим болем, тому ми ще раз повинні підкреслити наші зусилля, щоб забезпечити захист неповнолітніх та дорослих у ситуаціях загрози»².

Заохочувати скривджену особу мовчати, зберігати таємницю, терпеливо нести свій хрест страждань від сексуального насильства закриватиме перед нею можливість отримати необхідну підтримку та допомогу, прирікатиме її на біль, страждання, ізоляцію, прирікатиме на продовження знущань з боку кривдника. Таке заохочення, по суті, захищає кривдника. Мало того, каятник може сприйняти це як змушування стримувати в собі пов'язані з кривдою відчуття, не екстерналізувати їх, не виявляти

---

² Папа Франциск, *Послання до народу Божого*, 20 серпня 2018 р.

назовні. Це буде ще однією формою насильства, цього разу – з боку самого сповідника. На жаль, таке ставлення трапляється, особливо якщо кривдник добре знайомий зі сповідником або є публічною особою. Усвідомлення того, що кривдник не несе ніяких наслідків або вони не співмірні з його провиною, завжди деструктивно впливає на скривджених осіб і баналізує зло.

1.4. А якщо кривдником є хтось із духовенства?

Коли у сповіді виявиться, що особу скривдив священник чи хтось інший, пов'язаний із Церквою як інституцією, у сповідника може виникнути захисна реакція, бо слова каятника він може сприйняти як загрозу. У нього може виникнути бажання заперечити («Це неможливо!») або зродитися сумнів у вірогідності розповіді. Оскільки каятники на сповіді переважно говорять правду, не слід ставити під сумнів їхніх слів, а власну захисну реакцію, згадану вище, необхідно опанувати. Сповідник має чітко показати, що це скривджений є у центрі, а Церква (зокрема й інституційно) хоче допо-

могти насамперед йому, а не виправдовувати кривдника чи захищати імідж інституції. Важливо також наголосити, що сексуальне насильство – це зло, за яке відповідальність завжди несе кривдник. Звернути на це увагу є тим важливіше, чим сильнішим був емоційний зв'язок скривдженого із кривдником із духовенства. Треба бути готовим почути про соліcitaцію (схиляння сповідником-кривдником каянника під час сповіді або в її контексті до дій сексуального характеру), що є тяжким злочином проти святості таїнства.

Крім усіх описаних вище питань, необхідно повідомити постраждалого про можливість отримати підтримку єпархіального чи чернечого уповноваженого до справ захисту дітей та молоді, а також душпастиря постраждалих та їхніх сімей. Може статися, що повідомлена кривда не підпадає під дію кримінального законодавства, а є злочином у межах канонічного права (пор. Додаток – державні та церковні правові норми). Найчастіше це трапляється, коли постраждалому виповнилося 15 років і він не перебував у залежності від кривдника та ін.

Стислий виклад завдань сповідника у цій ситуації

Слід пам'ятати, що уважно вислухати постраждалу від сексуального насильства особу цінніше, ніж довго її «повчати» у настанові. У настанові, особливо якщо потерпіла особа вперше заявила про кривду, сповідник повинен:

- з повагою ставитися до порушених особистих меж «я» каятника;
- чітко назвати сексуальне насильство злочином, злом, тяжким гріхом проти Бога та людської гідності, кривдою;
- підкреслити, що насильство жодним чином не було провиною скривдженої особи;
- наголосити, що дуже цінує те, що потерпіла особа змогла розповісти про кривду сповідникові;
- запевнити, що Бог є на стороні особи, яка стала жертвою сексуального насильства;

- сказати, що зцілення і прощення може бути тривалим процесом, але з часом приносить позитивні результати;
- заохотити шукати підтримку і поза сповідальницею – в інших професійно підготовлених осіб;
- заохотити захищати себе від повторення кривди і захистити інших – офіційно заявити про злочин у відповідні державні (і церковні) інституції.

2.

КАЯННИК – ОСОБА, ЯКА НЕ ЗАЗНАЛА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬ- СТВА, АЛЕ ВОНО СТОСУЄТЬСЯ КОГОСЬ ІЗ ЇЇ ОТОЧЕННЯ

Цей розділ Порадника стосується каянників, які знають чи підозрюють про сексуальне насильство щодо третіх осіб (часто скривджена особа є з їхнього найближчого оточення) і говорять про це в таїнстві сповіді.

2.1. Підтримка та розрішення, або на що очікує людина, яка, ідучи до сповіді, має інформацію чи підозру про сексуальне насильство?

Розповідь сповідникові про факти або підозру про заподіяне комусь сексуальне насильство може: 1) бути способом пошуку підтримки та поради у священника; 2) бути пов'язана із грі-

хом самого каятника. Ставлення служителя таїнства покаяння до цих людей повинно бути подібним (завжди важливо підтримати), хоча щодо каяників з другої групи слід додатково порушити питання про моральну відповідальність у контексті розрішення.

До першої категорії належать зізнання людей, які:

- радше підозрюють про сексуальне насильство, ніж знають про це, тому не впевнені щодо фактів;
- через багато років пригадують собі події чи обставини, які вказують, що, можливо, вони були свідками сексуального насильства, або об'єднують ці спогади в якусь цілісність;
- хочуть якось втрутитися в ситуацію, що стосується третіх осіб, але не знають, як це зробити.

Каятник з цієї групи більше, ніж визнання гріхів, пов'язаних зі знанням про кривду, прагне розібратися з тим, що ж насправді сталося. Сповідальниця стає місцем, де він може безпечно та конфіденційно зіставити свій погляд з оцінкою іншої людини. Зазвичай із цим пов'язані інтенсивні емоції, особливо – гнів на

кривдника та на тих, хто не запобіг злу. Також може з'явитися невпевненість, висловлювання на кшталт «А що було б, якби...», претензії до інших, а часто й до себе. Усе це відбувається в контексті віри: пошуку євангельського погляду на ситуацію, справедливого втручання Бога, примирення з Богом.

Сповідь також може стати нагодою запитати себе: «Що із цим робити?» – у цьому випадку каятник очікує чітких інструкцій, як крок за кроком вирішити цю справу. Він виявляє свою безпорадність перед злом, свідком якого був, та нездатність впоратися з його наслідками. Особливо ці труднощі виникають тоді, коли особа, яка зазнала сексуального насильства, та/або кривдник є людиною близькою чи рідною або відомою особою чи постійно присутньою у житті каятника.

До другої групи каятників належать особи, які:

- знають покривдженого або кривдника і не запобігли – хоча могли – сексуальному насильству (наприклад, батьки, які хоч і чули про педофільні схильності тренера, однак дозволяли дитині ходити на спортивні тренування);

- з різних причин погоджувалися або не заперечували проти сексуального насильства (наприклад, дружина, побоюючись свого чоловіка, ігнорувала ознаки сексуального насильства над її власною дитиною);
- знаючи чи лише підозрюючи про сексуальне насильство, не подбали про захист і безпеку покривдженого (наприклад, священник, який не надавав ваги тому, що в його приятеля в парафіяльному домі вночі перебувають молоді люди).

Відповідальність і провина в таких випадках не завжди усвідомлюються, але коли вони з'являються, то зазвичай пов'язані з інтенсивним стражданням, жалем та болем. Щоб захистити себе від цього, люди часто заперечують факти («Це неможливо»), зменшують власний вплив на ситуацію («Я не міг / Я не могла нічого зробити»; «Все одно це нічого не дало б»), оправдовують турботою про себе чи про суспільну думку («Це би вдарило по Церкві»). Якщо такі теми з'являться на сповіді, вони вказують на сумніви та страх перед відповідальністю. Усвідомлена провина перед особою, яка зазнала сексуального насильства, і перед Богом потребує розрішення.

До сповіді приходять і люди, які не впевнені у своїй відповідальності, оскільки в минулому не зауважували жодних ознак насильства, а потім – після розкриття справи – дорікають собі, що могли цьому запобігти. Інформація про сексуальне насильство, оприлюднена в ЗМІ, оживляє спогади, і поведінка, яка колись вважалася нормальною, не підозрілою і неагресивною, сьогодні вважається сигналами сексуального насильства чи домагань. Виникає гнів не лише до кривдника, а й до оточення, середовища, інших свідків, претензії до себе за те, що ознаки насильства не були зауважені, що, попри тривожні прикмети, не було вжито належних заходів або було проігноровано і не надано належної ваги сигналам, які подавали скривджені. Особливо, коли постраждала особа була каянникові близькою, часто зростає величезне відчуття провини. При зустрічі сповідника з такою особою важливо детально розглянути обставини та можливості попередження сексуального насильства і на основі цього допомогти визначити її реальну відповідальність.

2.2. Яким чином сповідник може допомогти?

2.2.1. Духовна підтримка

Роль сповідника насамперед полягає в тому, щоб показати каянникові милосердного Отця, який приймає, прощає, виявляє любов і доброту. Служитель таїнства покаяння стає знаком і знаряддям милосердної Божої любові до грішника. Таким чином, до людини, яка не зазнала сексуального насильства, але воно заторкнуло когось із її оточення, священник також має виявити терпеливість і розуміння, не сумніваючись у правдивості почутої інформації. Сповідник, окрім слів каянника, не має інструментів для однозначного судження про кривдника, але сам вчинок слід називати на ім'я, наприклад: «Сексуальне насильство – це злочин, зло, тяжкий гріх». Важливо показати, що Бог завжди перебуває поряд зі страждальцями, слабкими, безпорадними.

2.2.2. Емоційна підтримка

Емоції тих, хто знає про кривду, можуть бути такими ж, як у жертв сексуального насильства

(хоча зазвичай менш інтенсивними), тому реакція служителя також має бути схожою: потрібно бути чуйним, щоб особу, яка розповідає про кривду, супроводжувати співпереживаючи. Оскільки каянник очікує від сповідника розуміння свого стану та становища, необхідно виявити пошану до страждань і болю, але й також до гніву, який може виникнути при визнанні гріхів.

Важливо, щоб сповідник дав собі раду з власними почуттями, оскільки розповідь каянника може викликати у священника відразу, претензії, гнів чи злість. Сповідальниця не є місцем для виявлення сповідником таких емоцій (хоча задля особистого розвитку корисно проаналізувати їх пізніше). На спілкування з людиною, яка розповідає про сексуальне насильство, позитивно впливає згода на вираження нею почуттів та щирий вияв співчуття. Важливо зрозуміти складність ситуації, розгубленість, безпорадність та інші емоції, які виникають у каянника, а також застосовувати принципи активного слухання.

2.2.3. Інформаційна підтримка

Іншим видом підтримки з боку сповідника, простішим за духовну чи емоційну, є підтримка інформаційна, тобто надавання фахової інформації. Як і у випадку з потерпілою особою, ті, що у сповіді говорять про сексуальне насильство, можуть не знати інституцій, до яких можна звернутися по допомогу, ані пов'язаних із цим юридичних процедур (світських і канонічних, якщо злочин було скоєно в контексті інституції Церкви). Усвідомлюючи обов'язок зберігати таємницю сповіді, слід заохочувати каянника шукати допомоги і за межами сповідальниці, наприклад повідомити про сексуальне насильство у відповідні органи. Можливо, потрібно буде аргументувати необхідністю захистити тих, хто вже постраждав у результаті цього насильства, а також інших потенційних жертв.

Добре було б практикувати передачу каянникові конкретних контактів до спеціалістів – залежно від ситуації: психологів, психотерапевтів, сексологів, юристів – та інформацію про церковні інституції, зокрема про єпархіального уповноваженого з питань захисту дітей та молоді (який може прийняти заяву в межах

канонічного провадження та допомогти звернутися до прокуратури), а також скерувати до душпастирів постраждалих та їхніх сімей (стосується постраждалих не лише від духовенства чи церковних працівників). Ефективно допомагають місцеві неурядові організації, які надають допомогу постраждалим.

Можна роз'яснити процедуру подання заяви про злочин або підозри у вчиненні злочину (див. Додаток – державні та церковні правові норми), але каятник може їх не запам'ятати, тому важливо зробити перший крок: дати адресу сайту (див. с. 77), на якому свідок знайде необхідну інформацію та контакти місцевого уповноваженого у справах захисту дітей та молоді тощо. Для тих, хто стикнувся із сексуальним насильством, там доступні формуляри заяв про правопорушення та інструкції, як діяти.

2.2.4. Розрішення

За наявності необхідних умов, потрібно дати розрішення. Складність завдання сповідника полягає в тому, щоб в емпатичний спосіб розглянути сферу моральної відповідальності та визначити, за що і якою мірою каятник відпові-

дальний (більшою чи меншою, ніж він визнає). Вищезгадана емпатія вимагає від служителя таїнства покаяння бути чуйним до емоцій, які можуть виникнути під час сповіді, і розуміти дилеми, з якими стикається каянник. Емоційний стан, вчинки в стані афекту (наприклад, страх помсти з боку кривдника) можуть бути обставинами, які зменшують моральну відповідальність, про що варто сказати.

Якщо каянник відчуває свою провину через те, що не зупинив кривдника багато років тому, варто врахувати зміни, що відбулися від того часу у його світогляді. Не ставлячи під сумнів того, що те, що трапилося, було трагічною кривдою, тяжким гріхом, а навіть злочином, слід пояснити, що сьогодні, коли ми більше обізнані з тим, чим є сексуальне насильство, які його механізми та довгострокові наслідки, ми дивимося на ці питання інакше, ніж колись. Ми стаємо більше чутливі до зла, яке заторкнуло скривджених. Тому варто запитати каянника, чи він, маючи теперішні знання про сексуальне насильство, вчинив би по-іншому.

Щодо сумнівів, чи було зроблено все можливе, треба поставити запитання щодо заяви

до правоохоронних органів про ймовірний злочин, – запитати, чи розпочато судову процедуру. Тут каянник може побоюватися можливої власної кримінальної відповідальності, яка може розглядатися як надолуження заподіяної шкоди.

Стислий виклад завдань сповідника у цій ситуації

Питання, які потрібно взяти до уваги в настанові:

- виявити пошану, терпеливість, розуміння – не ставлячи під сумнів правдивості розповіді каянника;
- назвати сексуальне насильство злочином, злом, тяжким гріхом – без однозначного осуджування кривдника;
- висловити співчуття, співпереживання, якщо особа, яка сповідається, відчуває біль через заподіяну кривду її близьким;
- порушити питання провини та відповідальності;
- наголосити на необхідності захисту осіб, які зазнали сексуального насильства, та потенційних нових жертв;
- заохотити до пошуку підтримки за межами сповідальниці – в інших осіб.

3.

КАЯННИК – ОСОБА, ЯКА ВЧИНИЛА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО

3.1. Полегшення й милосердя, або чого очікує особа, яка вчинила сексуальне насильство, ідучи до сповіді?

Слід припустити, що особа, яка вчинила сексуальне насильство, приходиться до таїнства покаяння як грішник, що прагне стати на шлях навернення. Однією з ознак цього, хоча й недостатньою, буде визнання своєї провини у щирому визнанні гріхів. Середовище таїнства створює сприятливі умови для безпечного, конфіденційного визнання своїх провин. Однак самé визнання гріхів не означає справжнього бажання навернутися і працювати над собою. Сповідь може зводитися лише до «очищення совісті». Тоді визнання провин виконує психологічну функцію звільнення від страху

(Божої кари), відчуття провини тощо. У такій ситуації визнання гріхів – як спосіб зменшення напруги – дає лише тимчасове полегшення, але не веде до змін. Сповідь у цьому випадку нагадує компульсивну поведінку – примус.

Характерним для особи, яка зазнала сексуального насильства, є надмірне, часто тривале, деструктивне відчуття провини, тому так важливо допомогти каяннику зняти цей тягар (див. частину I). Сповідь особи, яка вчинила сексуальне насильство, часто виглядає по-іншому: кривдник применшує свою провину, іноді не вповні усвідомлюючи наслідків свого вчинку, вагу заподіяних потерпілому страждань. Це є наслідком того, що він занадто зосереджений на собі. Кривдник намагається швидко позбутися докорів – хоче закрити справу в таїнстві покаяння і таким чином уникнути відповідальності. При цьому він часто використовує релігійну раціоналізацію («Я ж перед найвищим судом – Божим. Я відповідаю перед самим Богом – решта не має значення»).

Зазвичай ті особи, що чинять сексуальні надужиття (педофілія, парафілія, задоволення статевої пристрасті неприродним способом) мають різні психічні недуги: розлади настрою,

депресії (тривожно-невротичні), залежності; вони не спроможні впоратися зі стресом, можуть виявляти суїцидальні настрої тощо. Значна частина осіб, які чинять сексуальне насильство через психічні дисфункції, не здатні до належної моральної оцінки свого стану. Оскільки ці люди мають різні типи розладів особистості (серед іншого нарцистичні, асоціальні, істеричні, параноїдальні), вони суб'єктивно змінюють образ реальності – применшуючи свою провину та прибільшуючи відповідальність осіб, яких вони зранили, та їхнього оточення. Кривдник із розладами, хоч і виглядає інтелектуально повносправним, вповні не розуміє адресованого до нього повідомлення, неправильно оцінює вагу заподіяної ним шкоди і не виявляє співчуття. Емоційна незрілість, внутрішні конфлікти, що говорять про обмежену осудність, хоча й впливають на рівень моральної провини, жодним чином не означають, що особа, яка вчинила сексуальне насильство, перестає бути загрозою, а вчинені нею дії – не беруться до уваги. І тим більше кривдник потребує чіткого пояснення, що він становить серйозну загрозу для оточення і для самого себе. Окремим питанням залишається кримінальна відповідальність,

якій підлягає особа, винна у сексуальному насильстві, хіба що суд визнає її неосудною.

Часто каянниками є особи, які вчинили сексуальне насильство стосовно своїх рідних (наприклад, власної дитини). На сповіді вони можуть говорити про заподіяну кривду дуже узагальнено, і взагалі не називати сексуальне насильство на ім'я. Вони, наприклад, уникають справжнього визнання гріхів, використовуючи завуальовані фрази на кшталт: «Я згрішив проти шостої заповіді», «Я вчинив гріх нечистоти» тощо. Зменшення важкості гріха водночас є втечею від моральної відповідальності й униканням визнання власної психопатології.

3.2. А якщо кривдник – хтось із духовенства?

Якщо хтось із духовенства вчинив сексуальне насильство, то він, окрім перерахованих вище рис, характерних для всіх кривдників, може використовувати власні знання релігійної сфери, долучивши їх до своїх захисних механізмів. Прикладом може бути спіритуалізація – фор-

ма раціоналізації, при якій кривдник пояснює свою поведінку, перебільшуючи незначні мотиви. Проявом її можуть бути фрази на кшталт: «Я переживаю сильні спокуси і духовну темряву», «Бог допустив для мене важкий час, багато стресів», «Я останнім часом чуюся як Ісус у Гетсиманському саду: самотній і ніхто мене не розуміє». Перекидаючи провину на Вищу силу, спіритуалізація дозволяє втекти від болю відповідальності та необхідності працювати над собою.

Небезпечною і небажаною може стати ситуація, коли особа з духовенства, яка вчинила сексуальне насильство, просить про сповідь з цього у свого настоятеля або у священника, свого товариша. Особливо не повинні сповідати своїх священників єпископ чи настоятель чину. Це було б невторопним, оскільки обмежуватиме їхні дії поза таїнством сповіді. Крім того, не слід сповідати колегу, стосовно якого маємо обґрунтовані підозри щодо його невпорядкованого життя у сфері сексуальності. Чим тісніші стосунки між каянником і сповідником, тим важче зберегти емоційну дистанцію, правильно розрізняти, ставити вимоги. Злочинець, свідомо чи несвідомо, може хотіти от-

римати контроль над своїм колегою чи настоятелем, щоб, наприклад, змусити його мовчати, паралізувати будь-які його дії поза таїнством.

3.3. Як сповідник може допомогти?

Суттю таїнства покаяння є навернення, в якому здійснюється Ісусове запрошення змінити своє мислення та вчинки. Мало того, назва «таїнство покаяння» показує «особистий і церковний шлях до навернення, жалю і спокутування з боку грішного християнина»³. Перевірка виконання основних умов сповіді знадобиться як для формулювання настанови, так і для визначення покути та уділення розрешення. У традиції Церкви також використовується термін «таїнство примирення», що вказує на потребу примиритися з Богом і з ближнім⁴. Виявом примирення є відшкодування, тобто намагання надолужити шкоду, яка, у випадку гріха сексуального насильства, є злочином, особливо – стосовно неповнолітніх. Тому необхідно переконати каятника зробити відповідні кроки,

---

³ Катехизм Католицької Церкви (ККЦ), 1423.

⁴ ККЦ 1424.

причому кривдник повинен чітко виразити таке своє рішення.

Якщо кривдник не погоджується вжити конкретних дій (наприклад, визнати свою провину й поза сповідальницею, податися на лікування, повідомити відповідні інституції), – розрішення не слід давати, або принаймні відкласти його до наступної зустрічі. Судження в цьому випадку стосується совісті сповідника і завжди має характер моральної оцінки ситуації з урахуванням актуального психічного та духовного стану каятника. Сповідник повинен визначити, чи є достатнє моральне обґрунтування, щоб уділити розрішення. Незалежно від особливостей особи, яка вчинила сексуальне насильство, сповідник повинен припускати її добру волю, виявлену тим, що вона прийшла до сповіді. Таке ставлення пов'язане з відкритістю каятника на милосердя, яке необхідне грішникові для навернення. Пам'ятаючи про вагу справи, слід уникати двох крайнощів: надмірної суворості (1) і поблажливості (2), натомість потрібно прийняти поставу милосердного Отця (3).

3.3.1. Надмірна суворість

Служитель таїнства покаяння, який приймає надмірно сувору та каральну поставу, кажучи каянникові: «Як ти міг?»; «Ти збоченець, дегенерат!» тощо, – може отримати результат, протилежний до бажаного. Це призведе до того, що особа, яка вчинила сексуальне насильство, вдаючи з себе наверну й перемінену, буде надто ввічливою і слухняною, що може свідчити про маніпуляцію, яку вона роками використовувала за різних обставин.

Суворість сповідника, яка виявляється в поведінці, що нагадує караючого батька, посилює страх і не сприяє здоровому наверненню. Той самий кривдник у повсякденному житті може видаватися комунікабельним, сердечним, зрілим, слухняним щодо своїх керівників, а водночас – безпощадним, агресивним і нечутливим до підлеглих, над котрими має владу. У сповідальниці він стає боязким і слухняним каянником, створюючи образ як зрілого, так і скривдженого своїм оточенням (про що він буде сигналізувати словами на кшталт: «Я сам чуюся жертвою»).

3.3.2. Поблажливість до каятника

Друга крайність – поблажливість сповідника до кривдника. Трапляється, що релігійні особи, які вчинили сексуальне насильство, неодноразово сповідаючись із сексуального насильства, навіть коли чули про важкість скоєного ними гріха, в настанові не були чітко зобов'язані направити заподіяну шкоду, від чого насправді залежить розрешення, а покутою переважно була молитва. Варто каятника запитати, чи усвідомлює він шкоду, яку завдав сексуальним насильством. Нехтування необхідністю спонукати кривдника, щоб той визнав свою провину поза сповідальницею та повідомив відповідні інституції, є помилкою священника.

3.3.3 Милосердне обличчя Отця

У цьому контексті пригадування постави милосердного Отця – беззастережної любові Бога, який відкидає гріх, але не грішника, – є запрошенням кривдника подивитися на свою ситуацію з перспективи Божої доброти й стати, у відповідь на Його милосердя, на шлях навернення. Навернення, вмотивоване поверненням до життя згідно з Божим законом (Декалогом) –

що розуміється як цінність, як життя в гармонії з Богом, ближніми і собою – більше сприяє змінам, ніж просто наголошування на наслідках вчинених дій (за принципом: «Не роби цього, бо побачиш, як ще будеш покараний»), бо такий підхід до справи зміцнює незрілі механізми й ускладнює зміни та розвиток.

Милосердна постава, необхідна служителям таїнства покаяння, передбачає стосунки дорослого з дорослим. Тобто із серйозним підходом до справи, глибокими роздумами та зосередженням на проблемі, що вимагає отримання інформації, вияву розуміння та пошуку рішення.

Сповіднику, чутливому до кривди, може бути важко виявляти милосердя до важких провин каятника, однак спроба подивитися ширше, вийти поза уявлення грішника про себе, відповідатиме Євангелію і заохочуватиме до навернення⁵. Боже милосердя, яке відчуватиме кривдник, аж ніяк не означає забування про наслідки гріха, який може бути злочином, ані відмови від направлення заподіяної шкоди.

---

⁵ Див. G. Cioccola, F. Targoński, *Poradnik spowiednika. Aspekty biblijno-teologiczne sakramentu pokuty*, Kraków 2008, 54.

Відсутність зобов'язання відповідати за наслідки вчинених дій утворює кривдника в переконанні, що нічого страшного не сталося, а це своєю чергою сприяє повторюванню гріховної злочинної поведінки.

3.3.4. Інформація, необхідна для моральної оцінки вчинку

Сповідникові не рекомендують розпитувати постраждалу особу про деталі сексуального насильства. Натомість кривднику, як виглядає, ставити запитання, щоб оцінити ситуацію, необхідно. Відсутність відповідних запитань може бути формою втечі сповідника від відповідальності (пов'язаної з думками на кшталт: «Це сповідь, я і так нічого не можу з цим зробити, тож навіщо питати?»). Та перш ніж поставити запитання, особливо якщо каятник дуже узагальнено признався до гріха, треба пояснити, що для його ж добра, з огляду на вагу справи та важність таїнства, необхідно вияснити деталі, про що саме йдеться.

Оцінка визнаних гріхів без урахування контексту поведінки, а також соціального і психологічного стану каятника, є недостатньою.

Важливими для розгляду справи та формулювання настанови є питання: як часто це відбувалося, вік потерпілих осіб, залежність потерпілого від кривдника, чи це була знайома особа тощо.

3.3.5. Питання соліцитації та розрішення спільника у гріху проти шостої заповіді

У ситуації, коли сексуальне насильство вчинив хтось із духовенства, важкий злочин у канонічному розумінні – що тягне за собою і кримінальні санкції, які необхідно виключити або підтвердити, – є соліцитація: пов'язана зі схилянням каятника «під час сповіді, у зв'язку з нею чи у її контексті»⁶ до гріха проти шостої заповіді.

Можуть траплятися випадки, коли таїнство покаяння було використане як перша нагода для сексуальної кривди. Однак взаємини із каяником розвивалися й підтримувалися також і поза сповіддю. Сповідник, маючи достатні докази вчиненого, повинен прямо повідомити каятника, що вчинено канонічний злочин.

---

⁶ Див. *Кодекс Канонічного Права (ККП)*, кан. 1387. Пор. *ККСЦ*, кан.1458.

Можуть виникнути сумніви щодо того, чи не було скоєно злочину розрішення спільника у гріху проти шостої заповіді (кан. 1378). Сексуальне надуживання, а потім розрішення постраждалої особи – ніби вона була відповідальною за те, що сталося, – є глибоко негідним, оскільки в такий спосіб перекладається відповідальність з кривдника на потерпілого (і, як наслідок, породжує деструктивне відчуття провини), міцно пов'язуючи досвід сексуального насильства з релігійним життям, зокрема з таїнствами. Крім важкої кривди стосовно людини, це ще й замах на святість таїнства.

Якщо каянник, будши особою із духовенства, сповідав із гріха проти шостої заповіді особу, з якою вчинив цей гріх, даючи їй розрішення, то, крім скоєного ним тяжкого гріха, він стягує на себе кару екскомуніки (відлучення від Церкви) *Latae sententiae*, зарезервовану за Апостольською Столицею⁷.

Сповідник, бачачи явний жаль у священника-каянника, який схилив до гріха проти

---

⁷ Незнання священника-кривдника про злочин, пов'язаний із розрішенням спільника у гріху проти шостої заповіді, не звільняє його від відлучення від Церкви (провина незнання). *Latae sententiae* застосовується до римо-католицького клиру.

шостої заповіді (соліcitaція) і дав розршення особі, з якою згршив проти шостої заповіді, може дати розршення на основі кан. 1357, нагадуючи під загрозою кари про обов'язок звернутися до компетентного настоятеля⁸. У випадках, зарезервованих для Апостольської Столиці щодо питання звільнення від екскомуніки *Latae sententiae*, сам сповідник повинен

---

⁸ «§1 Дотримуючись приписів кан. 508 і 976, від цензури відлучення або заборони, що є обов'язковими силою самого права, сповідник у внутрішньому сакраментальному обсязі може звільнити ще не зголошеного, якщо каянникові важко залишатися в тяжкому грісі впродовж часу, необхідного компетентному настоятелю, щоб його виправити. § 2 Звільняючи, сповідник повинен накласти на каянника обов'язок звернутися впродовж місяця, під загрозою повторного покарання, до компетентного настоятеля або до священика, що має відповідні повноваження, і виконувати отримані від нього вказівки. При цьому сповідник має накласти відповідну покуту, а в разі потреби – розпорядитися виправити згршення і відшкодувати завдану шкоду. Звернутися може і сповідник, не називаючи свого імені. § 3. Такий самий обов'язок звернутися після виздоровлення мають ті, котрі згідно з кан. 976 були звільнені від цензури накладеної чи оголошеної, чи зарезервованої для Апостольської Столиці», *Кодекс Канонічного Права* (ККП), кан. 1357.

звернутися до Апостольської Пенітенціарії. У всіх незрозумілих або сумнівних ситуаціях сповідник завжди може звернутися за порадою до Апостольської Пенітенціарії, яка допоможе вирішити конкретну справу⁹.

---

⁹ Див. С. Е. Comentz, *Kiedy i jak odwołać do Penitencjarii Apostolskiej?*, Kraków 2011.

Стислий виклад завдань сповідника у цій ситуації

Приклади запитань, які варто поставити каяннику, що вчинив сексуальне насильство:

- Чи це трапилося один раз, чи повторювалося? Як довго це триває? Чи якісь інші особи також зазнають сексуального насильства, якого вони віку?
- Ким для кривдника є потерпіла особа (дитиною, родичем, учнем, підопічним, каянником тощо)?
- Чи кривдник звернувся по спеціалізовану допомогу, чи лікується?
- Чи когось повідомив про те, що зробив?
- Що планує робити далі?

Питання, які треба включити в настанову:

- Нагадати умови навернення та важності сповіді – необхідно стати на шлях направ-

лення заподіяної шкоди та понести наслідки свого вчинку.

- Наголосити на необхідність допомоги спеціаліста – психологічної чи психіатричної, кризового втручання (рекомендовано вказати конкретні адреси місць, де можна отримати таку допомогу).
- Назвати гріх сексуального насильства кримінальним злочином, якщо у статевому акті брала участь особа у віці до 15 років або з неповносправністю, і заохочувати повідомити про це правоохоронні органи (див. Додаток – державні та церковні правові норми).
- Якщо гріх стосується когось із духовенства, назвати вчинок злочином у кримінальному канонічному значенні, коли йдеться про особу до 18 років або з неповносправністю, у стані безпорадності, щодо якої вчинено обман, зловживання владою, а також під час таїнства покаяння, і заохочувати повідомити про справу відповідні інституції та настоятелів (див. див. Додаток – державні та церковні правові норми).
- Якщо сповідь стосується духовної особи,

яка на сповіді або під її приводом схияла до гріха проти шостої заповіді, – назвати злочин соліcitaцією і переконати, щоб вона повідомила про це відповідних настоятелів. Сповідник повинен запропонувати каянникові написати до Апостольської Пенітенціарії у ситуаціях *Latae sententiae*, зарезервованих за Апостольською Столицею.

- Запевнити кривдника, що сповідник не може цього зробити, оскільки його зобов'язує таємниця таїнства, водночас намагаючись переконати каянника, щоб він подав цю інформацію іншим шляхом, щоб могли діяти відповідні особи.

4.

ДОДАТОК – ДЕРЖАВНІ ТА ЦЕРКОВНІ ПРАВОВІ НОРМИ

4.1. Деякі державні норми

4.1.1. Заборонені дії

Згідно зі ст. 152, ч. 3 *Кримінального кодексу України* (ККУ) **зґвалтування** неповнолітньої особи, тобто вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (ст. 152, ч. 1 ККУ), карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років. Якщо ж неповнолітня особа не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, злочин карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років (ст. 152, ч. 4). Цей злочин, учинений повторно або особою, яка вже скоювала подібні злочини,

карається позбавленням волі на п'ятнадцять років або довічно (ст. 152, ч. 6). А дії щодо неповнолітніх, передбачені ч. 3 і ч. 4, які спричинили тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Сексуальне насильство щодо неповнолітніх, тобто вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (ст. 153, ч. 1), карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років (ст. 153, ч. 3). Якщо ж неповнолітня особа не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, злочин карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Ці дії щодо неповнолітньої особи, учинені повторно або особою, яка вже скоювала подібні злочини, караються позбавленням волі на п'ятнадцять років або довічно (ст. 153, ч. 6).

Вчинення повнолітньою особою **дій сексуального характеру** з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ст. 155, ч. 1). Ті самі дії, вчинені близькими родичами або чле-

нами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілої особи або піклування про неї, або якщо вони поєднані з наданням грошової чи іншої винагороди потерпілій особі чи третій особі або з обіцянкою такої винагороди, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого (ст. 155, ч. 2).

Розбещення неповнолітніх, тобто вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ст. 156, ч. 1). Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого (ст. 156, ч. 2).

Домагання дитини для сексуальних цілей, тобто пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася, карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ст. 156-1, ч. 1). Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася, карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ст. 156-1, ч. 2). Дії, передбачені

частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи, караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ст. 156-1, ч. 3).

4.2. Найважливіші церковні норми¹⁰

4.2.1. Злочини проти шостої заповіді та обов'язок повідомляти про них

У церковному праві злочином є вчинення кимось із духовенства будь-яких дій статевого характеру щодо неповнолітньої особи до досягнення нею 18-річного віку та щодо особи

---

¹⁰ Опрацьовано на основі: Папа Франциск, *De gravioribus delictis*; Папа Франциск, *Vos estis lux mundi*; *Wytyczne ochrony dzieci i młodzieży w archidiecezji gnieźnieńskiej*, Gniezno 2019; *Świadomość, zapobieganie, reagowanie. Zasady ochrony dzieci i młodzieży, osób niepełnosprawnych i bezradnych przed wykorzystaniem seksualnym w diecezji gliwickiej i archidiecezji katowickiej*, Katowice 2019.

з інтелектуальною неповносправністю або з психічними захворюваннями (*De gravioribus delictis*, ст. 6).

Відповідно до ст. 1 *Motu proprio* Папи Франциска *Vos estis lux mundi* (далі: VELM) злочином також є сексуальне використання, вчинене богопосвяченими особами (монахами чи монахинями, богопосвяченими мирянами), або такі вчинки стосовно залежних осіб чи осіб у стані безпорадності.

Представники духовенства та богопосвячені особи зобов'язані повідомити про зазначені вище злочини відповідну церковну владу (VELM, ст. 3 § 1). Інші особи мають право подати таке повідомлення.

Традиція Церкви відстоює, що шоста заповідь охоплює всю сексуальність людини (*Катехизм Католицької Церкви* [ККЦ] 2336), тому злочином проти неповнолітніх є не лише завершений статевий акт (у будь-якій формі), але також:

- доторкання до інтимних частин тіла,
- чуйний поцілунок в губи,
- мастурбація,

- спонукання неповнолітньої особи до дій статевого характеру з іншою особою або неповнолітньої особи з самою собою, зокрема й без дотиків, за якими спостерігав би хтось із духовенства,
- демонстрування неповнолітній особі дій статевого характеру, які вчиняють треті особи, або порнографічних записів,
- роздягання,
- провокування або намовляння до гріха нечистоти, зокрема за допомогою електронної пошти або SMS,
- фотографування чи записування на відео неповнолітніх осіб в порнографічних цілях або навіть розмова з ними на сексуальні теми в еротизуючій манері.

Для злочину не обов'язковий фізичний контакт, а достатньо дій, вчинених за допомогою телефону чи інтернету. Будь-яка дія кривдника, незалежно від її тривалості, з метою використання неповнолітнього задля сексуального задоволення є злочином сама по собі. Таким чином, це:

- придбання, зберігання або розповсюдження духовною особою порнографічних зо-

бражень, на яких зображені неповнолітні віком до 14 років (*De gravioribus delictis*, ст. 6); йдеться про придбання та зберігання у будь-який спосіб та використання будь-яких пристроїв, а також про всі сексуальні дії: прямі чи непрямі, що здійснюються з неповнолітніми, про які йдеться у кримінальному законодавстві, включаючи збирання та зберігання дитячої порнографії. У церковному праві особа вважається неповнолітньою до 18 років. У випадках, коли постраждалими від сексуального насильства є особи, яким виповнилося 18 років, але вони постійно нездатні користуватися розумом, застосовуються ті ж правила, що й для неповнолітніх;

- схилення каятника до гріха проти шостої заповіді (кан. 1387 Кодексу канонічного Права [ККП]. Пор. ККСЦ, кан.1458; *De gravioribus delictis*, ст. 4)¹¹.

Більше того, кан. 1395 ККП (Пор. ККСЦ, кан. 1453 § 1) передбачає санкції покарання для ду-

¹¹ Йдеться про соліcitaцію: «Священик, який під час сповіді, з цієї нагоди чи під її приводом спонукає каятника до гріха проти шостої заповіді Декалогу, повинен бути, залежно від тяжкості злочину, покараний відстороненням, заборонами чи позбавленнями, а

ховних осіб і за інші дії у сфері сексуальності, які не підпадають спеціальним регуляціям.

4.2.2. Строк позовної давності

Строк позовної давності у випадку злочинів проти шостої заповіді, зарезервованих за Конгрегацію віровчення, становить 20 років і починає рахуватися від дня, коли неповнолітній особі виповнюється 18 років, тобто настає у день, коли особі виповнюється 38 років. У деяких випадках, які розглядаються окремо, Конгрегація віровчення може вирішити не застосовувати строк позовної давності та розглядати їх навіть після цієї дати (*De gravioribus delictis*, ст. 7).

Слід враховувати, що чітко визначені часові межі, передбачені як кримінальним, так і церковним правом, не поширюються на строк позовної давності в значенні соціальному та медіа. З цієї причини всі повідомлення про насильство над неповнолітніми, незалежно від часу, коли це сталося, вимагають вжити заходів для відшкодування потерпілим¹².

в тяжких випадках – вилучений з духовного стану» (ККП, кан. 1387). Пор. ККСЦ, кан.1458.

¹² Див. *Wytyczne ochrony dzieci i młodzieży w archidiecezji gnieźnieńskiej...*, 17-18.

Подяка

Автори висловлюють вдячність усім, хто брав участь у написанні та редагуванні Порадника, це особи, які зазнали сексуального насильства, а також:

Юзеф Августин, ТІ

о. Ян Догналік

Яцек Прусак, ТІ

Ізабелла Скробак

Пйотр Йордан Слівінський, OFMСаp

Адам Жак, ТІ

Автори

о. д-р Томаш Лішевський – священник Лодзької архієпархії, психолог, психотерапевт, викладач Вищої духовної семінарії в Лодзі, душпастир жертв сексуального насильства та їхніх сімей, координатор Фонду святого Йосифа Конференції єпископату Польщі Лодзької архієпархії.

о. д-р Кшиштоф Матушевський – священник Катовіцької архієпархії, доктор богослов'я духовності, психолог, психотерапевт, доцент Богословського факультету Сілезького університету. Директор Архієпархіального психологічного консультаційного центру «Przystań» у Катовіцах. Надає психологічну допомогу у формуванні випускників семінарій у Катовіцах, Кракові, Лодзі. Координатор Фонду святого Йосифа Конференції єпископату Польщі, член команди профілактики і захисту дітей та молоді Катовіцької архієпархії.

Інституції, що опікуються неповнолітніми особами, які постраждали від сексуального насильства, та захистом дітей і молоді у Церкві

Центр Гідності Дитини – cdc@ucu.edu.ua,
+380987301926

“Коло сім’ї” – kolo.simji@gmail.com, +38098-559-65-21

Фонд “Голоси дітей” – info@voices.org.ua, +380 (95) 785 60 69

Відповідальні особи для прийняття повідомлення про злочин сексуального насильства над неповнолітніми та уразливими особами в УГКЦ

(Див. також мапу відповідальних осіб з контактами:

https://drive.google.com/file/d/15Pp8bw5_VfyinyE0USURJLbv8ClxUe2W/view?usp=sharing)

КИЇВСЬКА АРХИЄПАРХІЯ –
прот. Василь Чудійович, тел. 098577 73 31,
електронна адреса: protection.minors@gmail.com

СОКАЛЬСЬКО-ЖОВКІВСЬКА ЄПАРХІЯ –
о. Іван Вихор, тел. 0677791800,
електронна адреса: ivan_vykhор@meta.ua

ЛЬВІВСЬКА АРХИЄПАРХІЯ –
о. Ігор Бойко, тел. 0678832065,
електронна адреса: ihor.boйко@ucu.edu.ua
САМБІРСЬКО-ДРОГОБИЦЬКА ЄПАРХІЯ –
прот. Тарас Рисей, тел. 0974759204,
електронна адреса: zahyst.nepovnolitnih@sde.org.ua
СТРИЙСЬКА ЄПАРХІЯ –
п. Марта Гладій, тел. 0500451767
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АРХИЄПАРХІЯ –
митр. прот. Володимир Чорній, тел. 0980464381
КОЛОМІЙСЬКА ЄПАРХІЯ –
о. Олександр Федоришин, тел. 0634717077,
електронна адреса: o_fedor@i.ua
ТЕРНОПІЛЬСЬКО-ЗБОРИВСЬКА АРХИЄПАРХІЯ –
о. Віталій Козак, тел. 0686421205,
електронна адреса: zachyst_ditej_tza@gmail.com
ЧЕРНІВЕЦЬКА ЄПАРХІЯ –
о. Віктор Чуляк, тел. 0673727087,
електронна адреса: nikon.v.ch@gmail.com
БУЧАЦЬКА ЄПАРХІЯ –
о. Михайло Паславський, тел. 0969686595,
електронна адреса: mykhaylo80@yahoo.it
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА ЄПАРХІЯ –
о. Іван Данкевич, тел. 067174 1360,
електронна адреса: dankevych-ugcc@ukr.net
ЛУЦЬКИЙ ЕКЗАРХАТ –
о. Володимир Зінько, тел. 0979349353,
електронна адреса: vzinko@ukr.net

ХАРКІВСЬКИЙ ЕКЗАРХАТ –
о. Йосиф Щур, тел. 0671274028,
електронна адреса: josyfosbm@gmail.com

ДОНЕЦЬКИЙ ЕКЗАРХАТ –
ієр. Олександр Богомаз, тел. 0986412469,
електронна адреса: bosashko@gmail.com

ОДЕСЬКИЙ ЕКЗАРХАТ –
о. Юрій Кошуба, тел. 0679864007, 0994590925,
електронна адреса: jarema75@ukr.net

Ще можна телефонувати:

Поліція – 102 поліція або 0 800 500 202 (кол-центр поліції);

Національна гаряча лінія із запобігання домашньому насильству – 0800 500 335, hotline@lastrada.org.ua ;

Гаряча лінія Уповноваженого з прав людини – +38 044 253 75 89 або 0800 501 720, hotline@ombudsman.gov.ua ;

Асоціація жінок-юристок “Юрфем” – +38 068 145 55 90, office@jurfem.com.ua ;

Центр безоплатної правової допомоги – 0 800 213 103; +38 068 61 73 016, info@legalaidd.gov.ua.

Науково-популярне видання

о.Томаш Лішевський

о. Кшиштоф Матушевський

**СПОВІДНИК У КОНТЕКСТІ ДРАМИ
СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА**

Порадник

Богословський редактор *Тарас Шманько*

Літературний редактор *Микола Янів*

Художнє оформлення і макет *Ірини Стемницької*

Підписано до друку 22.09.2022. Формат 70x100/32.
Папір офс. Офс. друк. Наклад 500 прим. Ум.-друк. арк. 3,9.
Ум. фарбовідб. 4,2. Обл.-вид. арк. 2,3.

ТзОВ Видавництво «Свічадо»
(Свідоцтво серії ДК №1651 від 15.01.2004)
79008, м. Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22.
e-mail: post@svichado.com, url: www.svichado.com

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у ПП «Видавництво “Бона”», (свідоцтво серії ДК №4275)
вул. Наукова, 5, м. Львів, 79009, тел. (032) 254-02-74